

Світлана СОРОКА

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
Svitlana.o.soroka@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-9351-4531

ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ БЕЗ УХВАЛИ СУДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМІВ КОНТРОЛЮ

<http://doi.org/10.23939/law2025.48.430>

© Сорока С., 2025

Актуальним є дослідження проблемних аспектів реалізації конституційного права на свободу та особисту недоторканність в умовах воєнного стану. Стаття висвітлює проблему правового регулювання та практики застосування такого заходу примусу, як затримання особи уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду. З огляду на розширення кола суб'єктів, наділених відповідними повноваженнями, та специфічні підстави для затримання, що передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України для особливого періоду, виникає нагальна потреба у всебічному аналізі суб'єктного складу та оцінці дієвості існуючих механізмів контролю, що покликані запобігати можливим зловживанням та порушенням прав людини. Особливої ваги це питання набуває в контексті необхідності збереження балансу між вимогами національної безпеки та непорушністю фундаментальних правових гарантій, що є ознакою правової держави навіть у найскладніші часи.

У статті обґрунтовується необхідність детального аналізу нормативно-правових актів, які визначають перелік уповноважених службових осіб, та дослідження ефективності системи контролю, що включає судовий, прокурорський та відомчий нагляд. Методами дослідження були обрані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Зокрема, діалектичний метод застосовано для аналізу інституту затримання у його розвитку та взаємозв'язку з іншими правовими інститутами. Формально-юридичний метод дозволив здійснити тлумачення норм чинного законодавства, що регулюють підстави та порядок затримання. Системно-структурний метод використано для визначення місця кожного уповноваженого суб'єкта в загальній системі правоохоронних та військових органів, а порівняльно-правовий – для зіставлення національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері прав людини.

У статті аналізується вичерпний перелік суб'єктів, наділених правом здійснювати затримання особи без ухвали суду в умовах воєнного стану, до яких належать працівники Національної поліції, Національної гвардії, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України та інших силових відомств.

Автор статті вважає, що надання таких повноважень широкому колу суб'єктів є вимушеним кроком, продиктованим потребами оборони держави, однак це водночас підвищує ризики порушення прав громадян та вимагає посиленої уваги до механізмів контролю. Детально розглядається еволюція законодавчого регулювання, зокрема щодо строків затримання та повноважень слідчого судді, а також аналізується практика Європейського суду з прав людини та позиції Верховного Суду щодо захисту права на свободу.

У роботі зроблено висновок, що попри позитивні законодавчі зміни, спрямовані на посилення гарантій прав затриманих, ефективність контрольних механізмів залишається залежною від низки практичних чинників. Особлива увага приділяється поняттям «уповноважена службова особа», «судовий контроль» та «прокурорський нагляд» в умовах воєнного стану. Встановлено доцільність подальшого вдосконалення як законодавства, так і правозастосовної практики. Автор пропонує власні пропозиції щодо вдосконалення, які стосуються посилення прозорості дій уповноважених осіб, запровадження чітких міжвідомчих інструкцій для патрулів, покращення технічного та організаційного забезпечення дистанційного судового контролю та посилення ролі інституту безоплатної правової допомоги для затриманих осіб.

Ключові слова: воєнний стан, затримання без ухвали суду, уповноважена службова особа, права людини, свобода та особиста недоторканність, судовий контроль, прокурорський нагляд, Кримінальний процесуальний кодекс України, механізми контролю, правовий режим.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України перед нашою державою постали безпрецедентні виклики, що вимагають застосування екстраординарних заходів для забезпечення національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності. Одним із таких заходів є інститут затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, який в умовах воєнного стану набув особливої актуальності як інструмент протидії диверсійній, колабораційній та іншій кримінально протиправній діяльності, що загрожує обороноздатності країни.

Водночас розширення підстав для такого затримання та значне збільшення кола суб'єктів, уповноважених його здійснювати, створює складну діалектичну проблему. З одного боку, держава зобов'язана діяти швидко та рішуче для нейтралізації загроз. З іншого боку, Україна, яка декларує свою відданість принципам правової держави та європейським цінностям, не може відмовитися від фундаментальних гарантій прав людини, наріжним каменем яких є право на свободу та особисту недоторканність. Будь-яке обмеження цього права має бути винятковим, чітко регламентованим законом та підконтрольним незалежним інституціям.

Таким чином, проблема полягає у необхідності пошуку та підтримки крихкого балансу між ефективністю заходів державного примусу в умовах війни та забезпеченням непорушності конституційних гарантій прав особи. Недостатня теоретична розробленість цього питання, а також динамічність законодавства та правозастосовної практики в умовах воєнного стану зумовлюють нагальну потребу в комплексному науковому аналізі суб'єктного складу осіб, уповноважених на затримання, та оцінці ефективності механізмів контролю за їхньою діяльністю.

Аналіз дослідження проблеми. Питанням забезпечення прав людини в умовах воєнного стану, а також окремим аспектам кримінального провадження в цей період приділяли увагу чимало провідних українських вчених-правників. Зокрема, теоретичні та практичні аспекти особливого режиму досудового розслідування та судового розгляду були предметом комплексного дослідження колективу авторів у складі І. В. Глов'юк, О. М. Дроздова, Г. К. Тетерятника, Т. Г. Фоміної, В. В. Рогальської та В. А. Завтура.

Окремі аспекти обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання висвітлювала у своїх працях Н. Шумська. Питання, пов'язані із застосуванням запобіжних заходів та діяльністю слідчого судді в умовах воєнного стану, аналізували В. М. Кіяниця та В. Чернюк.

Проблематику ефективності кримінального переслідування та ролі прокурора досліджував Д. А. Патрелюк. Практичні аспекти діяльності уповноважених осіб, зокрема у складі патрулів, розглядали Н. А. Сергієнко та М. О. Бабяк. Аналіз відповідності національного законодавства практиці Європейського суду з прав людини та позиціям Верховного Суду здійснював І. Ф. Потапов.

Незважаючи на наявність вагомих наукових праць, комплексного дослідження, яке б системно аналізувало саме суб'єктний склад уповноважених на затримання осіб у їх сукупності та взаємозв'язку з ефективністю багаторівневої системи контролю в умовах воєнного стану, наразі бракує. Більшість досліджень фокусуються на окремих аспектах проблеми, що й зумовлює актуальність та необхідність проведення даної наукової розвідки.

Мета статті – комплексний науково-теоретичний аналіз інституту затримання особи уповноваженою службовою особою без ухвали суду в умовах воєнного стану, спрямований на детальне розкриття його суб'єктного складу, всебічну оцінку ефективності існуючих механізмів контролю, ідентифікацію ключових проблемних аспектів у правовому регулюванні та правозастосовній практиці, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства та підвищення рівня захисту прав людини в сучасних українських реаліях.

Виклад основного матеріалу. Встановлення та забезпечення фундаментальних прав і свобод людини є наріжним каменем будь-якої демократичної та правової держави, її аксіологічним фундаментом, на якому будується вся система суспільних відносин. Одним із таких невід'ємних, первинних прав, закріплених на найвищому законодавчому рівні, є право на свободу та особисту недоторканність. Це право виступає не лише як самостійна цінність, але і як передумова реалізації багатьох інших прав – на вільне пересування, на участь у суспільному житті, на працю. Стаття 29 Конституції України проголошує імперативну норму, згідно з якою ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [1]. Ця конституційна гарантія є відображенням багатовікової боротьби людства за утвердження ідеї, що будь-яке обмеження свободи особи з боку держави має бути винятковим, обґрунтованим та підконтрольним незалежній судовій владі.

Водночас, в умовах екстраординарних викликів, що постають перед державою, зокрема під час повномасштабної збройної агресії, виникає складна діалектична напруга між потребою захисту індивідуальної свободи та необхідністю забезпечення національної безпеки і самого існування держави. Основний Закон, демонструючи свою реалістичність та гнучкість, передбачає можливість тимчасового обмеження певних прав та свобод. Так, частина друга статті 64 Конституції України допускає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Проте, навіть у таких умовах, законодавець встановлює межі для державної дискреції, визначаючи перелік прав, які не можуть бути обмежені за жодних обставин, серед яких, що важливо, залишається і право на свободу та особисту недоторканність [1]. Це підкреслює абсолютну цінність даного права, обмеження якого можливе лише у суворій відповідності до процедури, визначеної законом.

Правовий режим воєнного стану, регламентований Законом України «Про правовий режим воєнного стану», є особливим правовим режимом, що передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки [2]. Саме в цих умовах інститут затримання особи без ухвали слідчого судді чи суду набуває особливої ваги. Він трансформується із виняткового заходу реагування на злочин у мирний час на один з інструментів протидії ворожій діяльності, диверсіям, колабораціонізму та іншим злочинам проти основ національної безпеки. Це вимагає ретельного наукового аналізу, передусім у частині визначення кола суб'єктів, уповноважених на здійснення такого заходу процесуального примусу.

Кримінальний процесуальний кодекс України у статті 208 встановлює загальні, так звані «класичні» підстави затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду. До них належать випадки, коли особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення (*flagrante delicto*), або безпосередньо після вчинення злочину чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні. Також підставою є наявність очевидних ознак на тілі, одязі чи речах, при місці події, що прямо вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин [3]. Ці норми спрямовані на забезпечення невідворотності покарання та припинення злочинної діяльності в ситуаціях, що не терплять зволікання. На мою думку, ключовим для розуміння легітимності затримання є поняття «уповноважена службова особа». Це не просто термін, а концептуальна основа, що відмежовує законне державне насильство від свавілля.

Частина третя статті 207 Кримінального процесуального кодексу України визначає, що уповноваженою службовою особою є особа, якій законом надано право здійснювати затримання [3]. Важливо наголосити на слові «законом». Це означає, що таке надзвичайно серйозне повноваження, як позбавлення людини свободи, не може бути надане підзаконним актом, відомчою інструкцією чи наказом. Лише вищий представницький орган народу – Верховна Рада України – шляхом ухвалення закону може визначити, хто саме має право здійснювати затримання. Це є фундаментальною гарантією від узурпації влади та зловживань.

Таким чином, єдиним критерієм віднесення особи до кола уповноважених є пряма вказівка в законодавчому акті на наявність у неї такого повноваження. Цей принцип правової визначеності є життєво важливим. Будь-яка особа повинна мати можливість чітко розуміти, представник якого органу та за яких умов має право її затримати. Розмитість або неоднозначність у визначенні суб'єктного складу неминуче призвела б до порушення прав людини та підризу довіри до правоохоронної системи.

В умовах воєнного стану, окрім загальних підстав, законодавець, реагуючи на нові виклики, розширив можливості для затримання. Так, відповідно до пункту 6 частини першої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу також у випадку, якщо виникли обґрунтовані обставини, які дають підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину [3]. Як слушно зауважують Н. Шумська, а також колектив авторів у складі І. В. Гловюк, О. М. Дроздова, Г. К. Тетерятника та інших, це розширює дискрецію правоохоронних органів, що вимагає не лише чіткого визначення кола суб'єктів, а й ефективних механізмів контролю за обґрунтованістю їхніх підозр [4; 5].

Системний аналіз чинного законодавства дозволяє виокремити вичерпний перелік таких суб'єктів. Дослідники, зокрема І. В. Гловюк та співавтори, надають детальний перелік уповноважених службових осіб, спираючись на норми спеціальних законів [5, с. 26]. Розглянемо ці суб'єкти більш детально, аналізуючи специфіку їхніх повноважень.

Перш за все, це поліцейські. Відповідно до пункту 9 частини першої статті 23 та частини першої статті 37 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейські мають право затримувати осіб на підставах та в порядку, визначених Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення [6; 7]. В умовах воєнного стану їхня роль є центральною, оскільки вони забезпечують правопорядок не лише в тилу, а й на деокупованих територіях, на блокпостах, під час комендантської години, що робить їх найчастішими суб'єктами, які реалізують право на затримання.

Наступною важливою категорією є військовослужбовці Національної гвардії України. Пункти 2-4 частини першої статті 13 Закону України «Про Національну гвардію України» наділяють їх правом затримувати осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, а також осіб, які вчиняють адміністративні правопорушення [8]. Специфіка їхньої діяльності полягає у поєднанні військових та правоохоронних функцій, особливо під час охорони громадського порядку, важливих державних об'єктів та участі у стабілізаційних заходах.

Особливе місце у системі суб'єктів посідають співробітники Служби безпеки України. Пункти 6-7 частини першої статті 25 Закону України «Про Службу безпеки України» надають їм право здійснювати затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, розслідування яких віднесено до компетенції Служби безпеки України [9]. Це, перш за все, злочини проти основ національної безпеки: державна зрада, шпигунство, диверсійна та терористична діяльність, колабораціонізм. В умовах війни саме ці злочини становлять найбільшу загрозу, що зумовлює високу активність Служби безпеки України у реалізації повноважень щодо затримання.

Уповноважені посадові особи Державного бюро розслідувань також належать до цього переліку. Пункт 5 частини першої статті 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» визначає їхнє право на затримання [10]. Специфіка їхньої компетенції полягає у розслідуванні злочинів, вчинених високопосадовцями, суддями та працівниками правоохоронних органів. Це є важливою гарантією принципу рівності всіх перед законом, навіть в умовах воєнного стану.

Працівники Національного антикорупційного бюро України, згідно з пунктом 10 частини першої статті 17 відповідного закону, також мають право на затримання, але виключно у межах своєї підслідності – розслідування топкорупційних злочинів [11]. Хоча на перший погляд може здатися, що їхня роль під час війни є менш значущою, корупція в оборонній сфері чи під час розподілу міжнародної допомоги може завдати державі непоправної шкоди, що актуалізує їхні повноваження, враховуючи безліч корупційних скандалів, особливо за останні роки під час війни.

Новостворене Бюро економічної безпеки України, відповідно до пункту 1 частини першої статті 8 профільного закону, також наділене правом затримувати осіб, які вчинили злочини у сфері економіки [12]. Їхня діяльність спрямована на протидію схемам, що підривають економічний потенціал держави, який є основою її обороноздатності.

Окремо слід виділити військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України. Пункт 7 частини першої статті 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» надає їм право затримувати осіб у межах прикордонної смуги та контрольованих прикордонних районів [13]. Їхні повноваження є критично важливими для протидії незаконному перетину кордону, в тому числі диверсійно-розвідувальними групами противника.

Специфічними суб'єктами є військовослужбовці Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Відповідно до пунктів 4, 5, 22 статті 7 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», вони мають право затримувати не лише військовослужбовців, які вчинили злочин, а й за певних умов інших осіб [14]. Це фактично «військова поліція», яка забезпечує правопорядок у середовищі Збройних Сил.

До цього переліку також входять військовослужбовці Управління державної охорони України (пункт 2 частини першої статті 18 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»), які реалізують це право під час забезпечення безпеки вищих посадових осіб держави та охорони адміністративних будівель [15].

Навіть посадові особи митних органів (пункт 1 частини першої статті 582 Митного кодексу України) та посадові і службові особи органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів (пункт 4 частини другої статті 18 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України») мають право на затримання, але у дуже вузьких, специфічних ситуаціях, пов'язаних із виконанням їхніх безпосередніх функцій [16; 17].

Цікавим та передбаченим законом суб'єктом є капітан морського судна України, який згідно з частиною другою статті 67 Кодексу торговельного мореплавства України має право затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину на борту судна до передачі її компетентним органам у першому порту України [18].

Окрім зазначених суб'єктів, в умовах воєнного стану особливого значення набувають повноваження патрулів, що діють на територіях, де встановлено особливий режим. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1455 затверджено Порядок встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а

також руху транспортних засобів [19]. Згідно з пунктом 15 цього Порядку, патрулі мають право затримувати і доставляти до органів або підрозділів Національної поліції осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення, у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України [19].

На мою думку, саме діяльність цих патрулів потребує найпильнішої уваги з точки зору дотримання прав людини. До їхнього складу, як зазначають Н. А. Сергієнко та М. О. Бабяк, входять уповноважені посадові особи Збройних Сил, Національної поліції, Національної гвардії та Державної прикордонної служби, які виконують свої обов'язки на маршруті, визначеному комендантом [20, с. 599].

Аналогічні повноваження надано патрулям і Порядком здійснення заходів під час запровадження комендантської години, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 року № 573 [21].

Міжвідомчий характер цих патрулів створює певні ризики. Можуть виникати питання щодо чіткості підпорядкування, єдності підходів до оцінки підстав для затримання, а також щодо належної фіксації процедури. Важливо, щоб кожен член такого патруля мав не лише формальне право на затримання, що впливає з його приналежності до того чи іншого відомства, але й глибоке розуміння процесуальних вимог та гарантій прав затриманої особи.

Таким чином, суб'єктний склад осіб, уповноважених на затримання без ухвали суду в умовах воєнного стану, є досить широким і включає представників різних силових та правоохоронних відомств. Це є об'єктивною необхідністю, продиктованою масштабами загроз. Нормативне регулювання чітко визначає, що єдиною підставою для наділення такими повноваженнями є пряма норма закону, що відповідає принципу правової визначеності. Водночас, розширення підстав для затримання, передбачене статтею 615 Кримінального процесуального кодексу України, та надання таких повноважень широкому колу суб'єктів вимагає створення дієвих та ефективних механізмів контролю за їхньою діяльністю, щоб уникнути порушень фундаментальних прав людини.

Забезпечення балансу між необхідністю оперативного реагування на загрози національній безпеці та дотриманням фундаментальних прав людини є одним із найскладніших завдань для правової системи в умовах воєнного стану. Цей баланс є динамічним і крихким, і саме від його дотримання залежить, чи залишиться держава правовою навіть у найважчі часи. Інститут затримання особи без ухвали суду, повноваження щодо якого розширюються в цей період, потребує особливо ретельних та ефективних механізмів контролю для запобігання свавіллю та порушенням. Аналіз цих механізмів, їхньої дієвості та відповідності міжнародним стандартам є ключовим для оцінки стану правосуддя в надзвичайних умовах.

Система контролю за обмеженням свободи є багаторівневою і включає судовий, прокурорський, відомчий контроль, а також механізми захисту, що надаються стороною захисту, та громадський моніторинг. Кожен з цих елементів відіграє свою унікальну роль, і ослаблення хоча б одного з них неминуче веде до розбалансування всієї системи та підвищення ризиків для прав людини. Воєнний стан створює безпрецедентні виклики для кожного з цих механізмів.

Традиційно, ключовим, найбільш надійним елементом контролю за обмеженням права на свободу є судовий контроль, який здійснюється незалежним і безстороннім слідчим суддею. Саме суддя, який не є стороною обвинувачення, здатний об'єктивно оцінити обґрунтованість підозри та наявність ризиків, що виправдовують тримання особи під вартою. Однак, як зазначає В. М. Кіяниця, законодавець, адаптуючи кримінальний процес до реалій війни, вніс суттєві зміни до цього порядку [22, с. 381-382].

Центральною новелою, яка викликала найбільш запеклі дискусії серед науковців та практиків, стало тимчасове делегування окремих повноважень слідчого судді керівнику відповідного органу прокуратури, що було передбачено у первинних редакціях статті 615 Кримінального процесуального кодексу України [3]. Це рішення було продиктоване об'єктивною неможливістю функціонування судів на тимчасово окупованих територіях та в зоні активних бойових дій. Проте, з точки зору доктрини поділу влади та стандартів справедливого судочинства, такий крок був вкрай проблематичним.

На мою думку, покладання на прокурора, навіть тимчасово, функцій судового контролю є вимушеним кроком, що руйнує саму архітектуру кримінального процесу. Як слушно зазначає Д. А. Патрелюк, це хоч і переслідує мету оптимізації кримінального переслідування, проте створює

значні ризики для прав людини через обвинувальну спрямованість прокуратури [23, с. 753]. Прокурор є стороною обвинувачення, його процесуальна функція полягає у доведенні вини особи. Вимагати від нього безсторонності та об'єктивності при вирішенні питання про обмеження свободи тієї ж особи, яку він звинувачує, – означає ігнорувати природу змагального процесу.

Ця теза знаходить підтримку і у В. А. Завтура, який наголошує, що такий порядок унеможливило неупереджений розгляд скарг на незаконне позбавлення волі, що прямо суперечить вимогам статті 206 Кримінального процесуального кодексу України [24, с. 209]. Таким чином, особа, затримана в умовах, коли суд не функціонує, фактично позбавлялася ефективного засобу правового захисту від можливого свавілля.

Слід віддати належне законодавцю, який, усвідомивши ці ризики, Законом № 2462-IX від 27 липня 2022 року повернув повноваження щодо обрання запобіжних заходів слідчим суддям, передбачивши механізми зміни підслідності та проведення засідань у режимі відеоконференції. Це стало важливим кроком на шляху до відновлення конституційних гарантій. Тим не менш, проблема ефективності судового контролю в умовах, коли суди перевантажені, а зв'язок з віддаленими територіями нестабільний, залишається актуальною [5].

Іншим важливим кроком на шляху до гармонізації законодавства з конституційними стандартами стало скорочення граничного строку затримання особи без ухвали слідчого судді в умовах воєнного стану. Початкова редакція відповідних змін до статті 615 Кримінального процесуального кодексу України дозволяла затримувати особу на строк до 216 годин (9 діб). Це положення викликало обґрунтовану критику з боку науковців, правозахисників та міжнародних партнерів. Такий тривалий термін перебування особи під повним контролем правоохоронців, без судового рішення, створював надзвичайно високі ризики катувань, жорстокого поводження та психологічного тиску з метою отримання зізнань.

Як зазначають І. В. Гловюк та співавтори, на невідповідність такої норми положенням статті 29 Конституції України, яка вимагає протягом 72 годин доставити затриманого до суду, звертало увагу і Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України [5, с. 29]. Згодом, вже згаданим Законом України № 2462-IX цей строк було зменшено до загальних 72 годин, що відповідає вимогам Конституції та є більш сумісним із міжнародними стандартами [3]. На мою думку, це рішення є яскравим прикладом того, як правова система держави, навіть перебуваючи під тиском війни, здатна до самокорекції та повернення до фундаментальних принципів.

Практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) незмінно наголошує на фундаментальному значенні права на свободу та особисту недоторканність, гарантованого статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [25]. Навіть в умовах війни чи іншої суспільної небезпеки, що загрожують життю нації, держава, здійснюючи відступ від своїх зобов'язань (дерогацію), не може діяти свавільно.

Як зазначає І. Ф. Потапов, ЄСПЛ у своїх рішеннях, зокрема у справах проти Туреччини та Великої Британії, підкреслює, що будь-яке позбавлення волі має бути законним, а затримана особа повинна «негайно» постати перед суддею для перевірки законності її затримання [26, с. 126]. Це право на судовий перегляд (відоме як *habeas corpus*) є однією з ключових гарантій проти свавілля.

Верховний Суд України також формує практику, спрямовану на захист прав особи в умовах воєнного стану, намагаючись адаптувати процесуальні норми до реалій, не порушуючи при цьому суті прав. Зокрема, у постанові від 11 жовтня 2023 року (справа № 317/1524/15-к) Касаційний кримінальний суд наголосив, що приймаючи рішення про здійснення судового засідання в режимі відеоконференції без особистої участі обвинуваченого, суд повинен навести конкретні обґрунтування, які саме обставини, пов'язані з воєнним станом, перешкоджають забезпеченню його безпосередньої участі [27]. Цей висновок стосується судового розгляду та підкреслює загальний підхід, згідно з яким будь-яке обмеження процесуальних прав має бути винятковим, належним чином вмотивованим та мінімально необхідним.

Поряд із судовим, важливим, а в певних умовах і єдиним доступним, механізмом контролю є прокурорський нагляд. Прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво, зобов'язаний негайно отримувати повідомлення про кожне затримання, перевіряти його законність та обґрунтованість. Він має право негайно звільнити незаконно затриману особу. Однак, як вже зазначалося, ефективність цього контролю обмежена самою природою прокуратури як сторони обвинувачення.

На мою думку, незважаючи на об'єктивні виклики воєнного часу, механізми контролю за затриманням особи мають максимально наближатися до стандартів мирного часу. Процесуальне керівництво, яке здійснює прокурор, є важливим, але не може повноцінно замінити незалежний судовий контроль. Запровадження можливості дистанційного розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу (пункт 6 частини першої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України) є позитивним кроком, що дозволяє забезпечити судовий контроль навіть за умов ускладненого доступу до суду [3].

Однак ефективність цього механізму залежить від багатьох факторів: технічної спроможності судів та місць тримання затриманих, стабільності інтернет-зв'язку, а головне – від забезпечення реалізації права на захист. Критично важливим є забезпечення права затриманого на конфіденційне спілкування із захисником перед та під час дистанційного судового засідання. Будь-які перешкоди в цьому є грубим порушенням права на захист і ставлять під сумнів легітимність усього процесу.

Додаткові складнощі, як зазначає В. Чернюк, виникають при визначенні та застосуванні альтернативних запобіжних заходів, оскільки оцінка майнового стану особи та можливість внесення застави в умовах воєнного стану є значно ускладненою [28,].

Важливу роль у системі контролю відіграє сторона захисту. Право на захисника з моменту затримання є непорушним. Саме адвокат може першим зафіксувати порушення, подати необхідні клопотання та скарги, ініціювати судовий контроль за затриманням. Проте в умовах воєнного стану адвокати також стикаються з величезними викликами: фізичною небезпекою, обмеженнями пересування, труднощами з доступом до клієнтів, які можуть утримуватися у неспеціалізованих місцях.

Нарешті, не можна недооцінювати роль відомчого та громадського контролю. Керівники правоохоронних органів несуть персональну відповідальність за дотримання законності їхніми підлеглими. Водночас, моніторинг, який здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та правозахисними організаціями, дозволяє виявляти системні проблеми та привертати до них увагу суспільства і влади.

Отже, на основі проведеного дослідження можна виокремити комплекс взаємопов'язаних проблем теоретичного та практичного характеру, що існують у сфері затримання особи без ухвали суду в умовах воєнного стану.

1. Проблема надмірної дискреції та ризику зловживань через широке коло суб'єктів та розмитість підстав. Хоча перелік уповноважених осіб чітко визначений законами, їх значна кількість та належність до різних відомств зі своєю специфікою роботи створює ризик неузгодженості дій та різного тлумачення підстав для затримання. Особливо це стосується такої підстави, як наявність «обґрунтованих обставин, які дають підстави вважати, що можлива втеча». Дана норма має оціночний характер і за відсутності чітких критеріїв може призводити до свавільних затримань.

2. Проблема ефективності судового контролю в екстремальних умовах. Незважаючи на повернення повноважень слідчим суддям та запровадження механізму дистанційних засідань, його ефективність залишається під питанням. До ключових перешкод належать: – технічні проблеми: нестабільний інтернет-зв'язок, відсутність належного обладнання в місцях тримання затриманих, що унеможливує проведення якісної відеоконференції; – організаційні виклики: перевантаженість судів, що працюють на підконтрольній території та розглядають справи з усієї країни, що призводить до затримок у розгляді клопотань; – порушення права на захист: складність забезпечення конфіденційного спілкування затриманого із захисником перед та під час дистанційного засідання, що є фундаментальною гарантією справедливого процесу.

3. Проблема недостатності прокурорського нагляду як єдиного механізму контролю. У ситуаціях, коли доступ до суду об'єктивно ускладнений, прокурорський нагляд залишається основним запобіжником від свавілля. Проте прокурор є стороною обвинувачення, що об'єктивно створює конфлікт інтересів та ставить під сумнів його неупередженість при перевірці законності затримання. Він зацікавлений у зборі доказів та притягненні особи до відповідальності, а не у першочерговому захисті її прав.

4. Проблема координації та підзвітності міжвідомчих патрулів. Створення спільних патрулів із представників Збройних Сил України, Національної гвардії, Національної поліції є виправданим кроком. Проте відсутність єдиних, чітко прописаних та обов'язкових для всіх відомств протоколів затримання, фіксації його обставин та передачі матеріалів може призводити до порушень, втрати доказів та ускладнення подальшого притягнення винних до відповідальності, як і захисту прав незаконно затриманих осіб.

Для вирішення зазначених проблем та вдосконалення механізму затримання особи в умовах воєнного стану, на нашу думку, доцільно запропонувати наступні шляхи.

По-перше, на законодавчому рівні необхідно конкретизувати підстави для затримання, передбачені статтею 615 КПК України. Варто розробити та закріпити орієнтовний, але не вичерпний перелік обставин, які можуть вважатися «обґрунтованими» для припущення про можливу втечу особи. Це може включати наявність у особи квитків для виїзду за кордон, відсутність постійного місця проживання, доведені спроби знищити докази тощо. Така деталізація зменшить поле для суб'єктивної оцінки та свавілля.

По-друге, слід розробити та затвердити на рівні постанови Кабінету Міністрів України або спільного наказу відповідних відомств Єдиний протокол дій міжвідомчого патруля під час затримання особи. Цей документ має чітко регламентувати процедуру затримання, порядок обов'язкової відеофіксації всього процесу, механізм негайного інформування центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а також порядок та строки передачі затриманої особи і матеріалів до уповноваженого органу досудового розслідування.

По-третє, необхідно посилювати інституційну та технічну спроможність судів та пенітенціарних установ для забезпечення дієвого дистанційного судового контролю. Це включає не лише закупівлю обладнання, а й створення у місцях тримання затриманих спеціальних кімнат для конфіденційних побачень з адвокатом (в тому числі у режимі захищеної відеоконференції) та для участі у судових засіданнях, що унеможливлювало б тиск з боку правоохоронців.

По-четверте, варто посилити роль та повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в частині здійснення моніторингових візитів до місць тримання затриманих в умовах воєнного стану. Необхідно надати представникам Офісу Омбудсмана право безперешкодного та негайного доступу до будь-яких місць, де можуть утримуватися затримані, та до відповідної документації для швидкого реагування на випадки порушень.

Отже, можна констатувати, що українська правова система, попри безпрецедентний тиск війни, демонструє здатність до адаптації та збереження ключових гарантій прав людини. Відмова від делегування судових функцій прокуратурі та скорочення строків затримання є свідченням прихильності до європейських стандартів. Проте, ефективність механізмів контролю залишається залежною від багатьох практичних аспектів. Подальше вдосконалення законодавства та практики має бути спрямоване на посилення реальної, а не лише формальної доступності судового контролю, створення додаткових гарантій для реалізації права на захист та підвищення прозорості діяльності всіх суб'єктів, уповноважених на затримання.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що проведені дослідження дозволили здійснити комплексний аналіз суб'єктного складу та механізмів контролю за затриманням особи уповноваженою службовою особою без ухвали суду в умовах воєнного стану. Встановлено, що чинне законодавство України визначає широке коло суб'єктів, наділених таким правом, що є об'єктивною реакцією на загрози національній безпеці. Водночас, таке розширення повноважень, поєднане з оціночним характером окремих підстав для затримання, створює суттєві ризики для дотримання фундаментального права на свободу та особисту недоторканність.

Аналіз механізмів контролю засвідчив позитивну динаміку законодавця у напрямку повернення до конституційних стандартів, зокрема щодо скорочення строків затримання та відновлення повноважень слідчого судді. Проте ефективність судового контролю значною мірою нівелюється практичними проблемами технічного та організаційного характеру, а прокурорський нагляд не може бути повноцінною заміною незалежному судовому розгляду через обвинувальну природу прокуратури.

На нашу думку, запропоновані шляхи вдосконалення, що включають деталізацію законодавчих підстав для затримання, запровадження єдиних міжвідомчих протоколів, посилення інституційної спроможності для реалізації дистанційного правосуддя та розширення моніторингових повноважень Офісу Омбудсмана, сприятимуть досягненню необхідного балансу між інтересами національної безпеки та захистом прав людини. Реалізація цих пропозицій дозволить мінімізувати ризики свавілля та підвищити рівень довіри до правоохоронної системи.

Перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку вбачаються у проведенні емпіричного дослідження практики застосування статті 615 КПК України в різних регіонах України, порівняльно-правовому аналізі досвіду інших держав, що перебували у стані війни, щодо регулювання подібних заходів примусу, а також у дослідженні психологічних аспектів впливу затримання в умовах воєнного стану на особу.

Подяки. Немає.

Фінансування. Автор заявляє про відсутність фінансової підтримки для проведення досліджень, авторства або публікації цієї статті.

Внесок автора. Автор підтверджує свою виключну відповідальність за цю роботу. Автор схвалює цю роботу і бере на себе відповідальність за її цілісність.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Дата звернення: 29.06.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (Дата звернення: 29.06.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата звернення: 29.06.2025).
4. Шумська Н. Підстави обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 295–302 (Дата звернення: 29.06.2025).
5. Гловюк І. В., Дроздов О. М., Тетерятник Г. К., Фоміна Т. Г., Рогальська В. В., Завтур В. А. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар. Електронне видання. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 80 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/10390/8/2022%20ED%203%20КОМЕНТАР%20Розділ%20IX-2.pdf> (Дата звернення: 29.06.2025).
6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (Дата звернення: 29.06.2025).
1. 7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10> (Дата звернення: 29.06.2025).
7. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18> (Дата звернення: 29.06.2025).
8. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (Дата звернення: 29.06.2025).

9. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19> (Дата звернення: 29.06.2025).
10. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (Дата звернення: 29.06.2025).
11. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20> (Дата звернення: 29.06.2025).
12. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (Дата звернення: 29.06.2025).
13. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14> (Дата звернення: 29.06.2025).
14. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр> (Дата звернення: 29.06.2025).
2. 16. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (Дата звернення: 29.06.2025).
21. Про державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (Дата звернення: 29.06.2025).
22. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон України від 23.05.1995 № 176/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 47, № 48, № 49, № 50, № 51, № 52. Ст. 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр> (Дата звернення: 29.06.2025).
23. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-п> (Дата звернення: 29.06.2025).
24. Сергієнко Н. А., Бабяк М. О. Перевірка документів уповноваженими особами під час дії воєнного стану: практичний вимір. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 12 (40). С. 588–603 (Дата звернення: 29.06.2025).
25. Про затвердження Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-п> (Дата звернення: 29.06.2025).
26. Кіяниця В. М. Деякі актуальні питання щодо підстав та процесуального порядку у застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану. *The 10th International scientific and practical conference "Innovative development of science, technology and education"* (July 4-6, 2024). Vancouver, Canada: Perfect Publishing, 2024. С. 379–386 (Дата звернення: 29.06.2025).
27. Патрелюк Д. А. Шляхи підвищення ефективності кримінального переслідування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 749–757 (Дата звернення: 29.06.2025).
28. Завтур В. А. Межі допустимості обмеження прав та свобод особи під час здійснення особливого режиму досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану: постановка проблеми. *Диференціація кримінальної процесуальної форми: теоретичні та правозастосовні проблеми*. Одеса, 2022. С. 205–210 (Дата звернення: 29.06.2025).
29. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Дата звернення: 29.06.2025).
30. Потапов І. Ф. Здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: практика ЄСПЛ та Верховного Суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 87. С. 124–128 (Дата звернення: 29.06.2025).

31. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 11.10.2023 у справі № 317/1524/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114188369> (Дата звернення: 29.06.2025).

32. Чернюк В. Особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф.* Одеса, 2024. С. 235–241 (Дата звернення: 29.06.2025).

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 No 254k/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. No 30. St. 141. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
2. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2015. No 28. St. 250. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 No 4651-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2013. № 9-10, № 11-12, No 13. St. 88. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
4. Shumska N. Pidstavy obmezhenia prava na svobodu ta osobystu nedotorkannist pid chas zatrymattia osoby v kryminalnomu protsesi. Pravo i suspilstvo. 2024. No 5. pp. 295–302 (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
5. Hloviuk I. V., Drozdov O. M., Teteriatnyk H. K., Fomina T. H., Rohalska V. V., Zavtur V. A. Osoblyvyi rezhym dosudovoho rozsliduvannia, sudovoho rozghliadu v umovakh voiennoho stanu: naukovopraktychnyi komentar. Elektronne vydannia. Odessa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. 80 s. Retrieved from: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/10390/8/2022%20ED%203%20KOMENTAR%20Rozdil%20IX-2.pdf> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
6. Pro Natsionalnu polityku: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 No 580-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2015. № 40-41. St. 379. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19> ((Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
7. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Zakon URSR vid 07.12.1984 № 8073-X. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy RSR. 1984. Dodatok do No 51. St. 1122. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10> ((Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
8. Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.03.2014 No 876-VII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2014. № 17. St. 594. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
9. Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 No 2229-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1992. No 27. St. 382. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> ((Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
10. Pro Derzhavne biuro rozsliduvan: Zakon Ukrainy vid 12.11.2015 No 794-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2016. No 6. St. 55. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
11. Pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 No 1698-VII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2014. No 47. St. 2051. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
12. Pro Biuro ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.01.2021 No 1150-IX. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2021. № 23. St. 199. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
13. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 03.04.2003 № 661-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. No 27. St. 208. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
14. Pro Viiskovu sluzhbu pravoporiadku u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 07.03.2002 № 3099-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2002. No 32. St. 225. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14> ((Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].

15. Pro derzhavnu okhoronu orhaniv derzhavnoi vldy Ukrainy ta posadovykh osib: Zakon Ukrainy vid 04.03.1998 № 160/98-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1998. No 35. St. 236. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-vr> ((Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
16. Mytnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.03.2012 № 4495-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2012. No 44-45, No 46-47, No 48. St. 552. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
17. Pro derzhavnu kryminalno-vykonavchu sluzhbu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 23.06.2005 No 2713-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2005. No 30. St. 409. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
18. Kodeks torhovelnoho moreplavstva Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 23.05.1995 № 176/95-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1995. No 47, No 48, No 49, No 50, No 51, No 52. St. 349. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-vr> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
19. Pro zatverdzhennia Poriadku vstanovlennia osoblyvoho rezhymu v'izdu i vyizdu, obmezhenia svobody peresuvannia hromadian, inozemtsiv ta osib bez hromadianstva, a takozh rukhu transportnykh zasobiv v Ukraini abo v okremykh yii mistsevestiakh, de vvedeno voiennyi stan: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.12.2021 No 1455. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-p> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
20. Serhiienko N. A., Babiak M. O. Perevirka dokumentiv upovnovazhenymy osobamy pid chas dii voiennoho stanu: praktychnyi vymir. Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii. 2024. No 12 (40). pp. 588–603 (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
21. Pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia zakhodiv pid chas zaprovadzhennia komendantskoi hodyny ta vstanovlennia spetsialnoho rezhymu svitlomaskuvannia v okremykh mistsevestiakh, de vvedeno voiennyi stan: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.07.2020 No 573. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-p> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
22. Kiianytsia V. M. Deiaki aktualni pytannia shchodo pidstav ta protsesualnyi poriadok u zastosuvannia zapobizhnykh zakhodiv v umovakh voiennoho stanu. *The 10th International scientific and practical conference "Innovative development of science, technology and education" (July 4-6, 2024)*. Vancouver, Canada: Perfect Publishing, 2024. S. 379–386 (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
23. Patreliuk D. A. Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti kryminalnoho peresliduvannia. Analitychno-porivnialne pravoznavstvo. 2025. № 1. S. 749–757 (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
24. Zavtur V. A. Mezhi dopustymosti obmezhenia prav ta svobod osoby pid chas zdiisnennia osoblyvoho rezhymu dosudovoho rozsliduvannia ta sudovoho rozghliadu v umovakh voiennoho stanu: postanovka problemy. *Dyferentsiatsiia kryminalnoi protsesualnoi formy: teoretychni ta pravozastosovni problemy*. Odesa, 2022. pp. 205–210 (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
25. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950. Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
26. Potapov I. F. (2025). Zdiisnennia kryminalnoho provadzhennia v umovakh voiennoho stanu: praktyka YeSPL ta Verkhovnoho Sudu. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo. Vyp. 87. pp. 124–128 (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
27. Postanova Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 11.10.2023 u spravi № 317/1524/15-k. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114188369> (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].
28. Cherniuk V. (2024). Osoblyvosti zastosuvannia zapobizhnykh zakhodiv v umovakh voiennoho stanu. *Suchasni vykyky ta aktualni problemy sudovoi reformy v Ukraini: materialy XVIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* Odesa. pp. 235–241 (Accessed: 26.06.2025) [In Ukrainian].

Отримано: 05.07.2025

Прорецензовано: 02.09.2025

Схвалено до друку: 29.09.2025

Опубліковано (онлайн): 12.12.2025

Надруковано: 26.12.2025

Svitlana SOROKA

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Associate Professor of the International
and Criminal Law Department,
Ph.D. in Law, Associate Professor
Svitlana.o.soroka@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-9351-4531

**DETENTION OF A PERSON BY AN AUTHORIZED OFFICIAL WITHOUT
A COURT ORDER UNDER MARTIAL LAW:
ANALYSIS OF THE SUBJECT COMPOSITION
AND EFFECTIVENESS OF CONTROL MECHANISMS**

Researching the problematic aspects of realizing the constitutional right to liberty and personal inviolability under martial law is a pressing issue. This article addresses the problem of legal regulation and the practical application of coercive measures, such as the detention of an individual by an authorized official without an order from an investigative judge or court. Given the expanded scope of entities endowed with relevant powers and the specific grounds for detention provided by the Criminal Procedure Code of Ukraine for the special period, there is an urgent need for a comprehensive analysis of the subject composition and an assessment of the effectiveness of existing control mechanisms, which are designed to prevent potential abuses and human rights violations. This issue gains particular importance in the context of the need to maintain a balance between the demands of national security and the inviolability of fundamental legal guarantees, which is a hallmark of a rule-of-law state even in the most challenging times.

The article substantiates the necessity of a detailed analysis of regulatory acts that define the list of authorized officials and examines the effectiveness of the control system, which includes judicial, prosecutorial, and departmental oversight. General scientific and special methods for understanding legal phenomena were chosen as research methods. In particular, the dialectical method was applied to analyze the institution of detention in its development and interconnectedness with other legal institutions. The formal-legal method allowed for the interpretation of current legislation governing the grounds and procedure for detention. The systemic-structural method was used to determine the place of each authorized subject within the overall system of law enforcement and military bodies, while the comparative-legal method was used to compare national legislation with international human rights standards.

The article analyzes an exhaustive list of entities empowered to detain individuals without a court order under martial law, including employees of the National Police, National Guard, Security Service of Ukraine, State Bureau of Investigation, National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, and other law enforcement agencies. The author believes that granting such powers to a wide range of entities is a forced step dictated by the needs of state defense; however, it simultaneously increases the risks of violating citizens' rights and requires enhanced attention to control mechanisms. The evolution of legislative regulation is discussed in detail, particularly regarding the terms of detention and the powers of the investigative judge, and the practice of the European Court of Human Rights and the positions of the Supreme Court regarding the protection of the right to liberty are also analyzed.

The paper concludes that despite positive legislative changes aimed at strengthening guarantees for the rights of detainees, the effectiveness of control mechanisms remains dependent on a number of practical factors. Special attention is paid to the concepts of "authorized official," "judicial control," and "prosecutorial oversight" under martial law. The expediency of further improving both legislation and law enforcement practice has been established. The author offers personal proposals for improvement, which include increasing the transparency of actions of authorized persons, introducing clear inter-departmental instructions for patrols, improving the technical and organizational support for remote judicial control, and strengthening the role of the free legal aid institution for detained persons.

Keywords: martial law, detention without court order, authorized official, human rights, liberty and personal inviolability, judicial control, prosecutorial oversight, Criminal Procedure Code of Ukraine, control mechanisms, legal regime.